

Occitan ena Val d'Aran : aranés¹

1. Un enclavament frontalèr dera Euròpa romanica occidentau. Eth contèxte politico-administratiu, lingüistic, geografic e istoric²

Liejam era primera acepcion qu'eth DRAE assigne ara entrada *enclave*: «Territorio incluido en otro con diferentes características políticas, administrativas, geográficas, etc.». Donques ben, precisaments aquera condicion d'«enclavament» me semble qu'ei era mès apropiada carta de presentacion entara Val d'Aran, territòri definit pera interseccion entre diuèrsi contorns de frontèra.

Qu'aparten a Espanha, e concrètaments a Catalonha, ena limita damb França. Mès era sua lengua autoctòna, que conviu ena Val damb eth catalan e er espanhòu, que hè partida deth domeni lingüistic occitan,³ que s'esten delà dera frontèra politica d'Espanha damb França peth sud d'aguest país.⁴ Qu'auem ací, donc, dues frontères: ua de politica (França/Espanha), qu'entore era Val peth nòrd-oèst; e ua auta de lingüistica, qu'ac hè peth sud (sud-èst e sud-oèst).

Ua auta des frontères implicades ena configuracion dera Val d'Aran qu'ei de tipe orografic. Que s'agís dera cadea montanhosa deth Pirenèu, per a on passe ena sua mès gròssa partida era linha de partatge entre França e Espanha. Qu'ei atau qu'es vaths deth costat politicaments espanhòu son orientadi de cap ath sud, e es deth costat francés, de cap ath nòrd. Per contra, era Val d'Aran, a maugrat d'apartier a Espanha, qu'orienta es

¹ Aguest article divulgatiu que profite e desvolòpe contenguts d'un article anterior, publicat en galhèc, sus era varietat occitana dera Val d'Aran: Gargallo (1999). Qu'ei era version occitana der article divulgatiu publicat en japonés en libe collectiu de Shoji Bando e Takehazu Asaka, *Era diuersitat de lengües en Espanha e Portugal* [traduccion literau deth japonés], Ed. Dougakusha, Tòquio, 2005, p. 183-201. Qu'exprimi era mia gratituda a Manuela Ané, Verónica Barés e Jordi Suïls peth sòn assessorament e es sòn conselhs. Era arrevirada e era adaptacion qu'an estat realizades per Aitor Carrera a partir der originau castelhan de J.E. Gargallo. Er autor qu'arregrais ar arreviraire era sua mediacion textuau, e demore qu'aguesta naua version pogue hèr ua idèa, entre es lectors d'Occident, dera contribucion occitana ara diuersitat lingüistica d'Espanha talaments coma siguec presentada as uelhs des lectors deth país deth Solei lheuant.

² Veiguetz es cartes 1 e 2.

³ *Occitan* qu'ei denominacion tenguda en usatge der advèrbi afirmatiu *òc* «sí» (deth latin *HŌC*, «açò») en tot eth domeni lingüistic, deuant d'auti airaus romanics vesins coma eth dera *langue d'oïl* (endret de formacion deth francés; *oui* que proven der *oïl* medievau) o es «lengües deth sí». Ací non auem cap er espaci entà apregonir enes arraïtzes d'aguesta vielha propòsta de classificacion, que ven deth poèta italian Dante, de principis deth sègle XIV. D'*occitan* que derive *Occitània*, nòm entath territòri que correspon ara lengua occitana.

⁴ Madeish que depasse ua auta limita politica, era de França e Itàlia, pr'amor qu'a contunhitat en ua franja frontalèra dera region italiana deth Piemont.

sues aigües fluviaus de cap ath nòrd. Era arribèra deth sòn principau arriu, Garona, se daurís denquiara vesia Gasconha francesa, qu'era nòsta vath i compartís ua varietat occitana de tipe essenciauments gascon (v. era seccion 5). En façà dera gescuda naturau tath nòrd, que contraste era barrèra pirenenca que se lhèue ath torn dera mès gròssa partida d'Aran.

E damb aquera frontèra pirenenca que ven a coïncidir era lingüística. Era comunicacion damb era Gasconha francesa e eth rèste d'Occitània qu'explique perfèctaments era adscripcion occitana/gascona des parlars dera Val d'Aran. E en contrapartida qu'ei logic qu'era sua separacion orografica dera Peninsula Iberica⁵ age hèt a vier ua barrèra de tipe lingüistic. Qu'a estat tostemp malaisit eth passatge de cap as tèrres peninsulares, e encara ué que n'ei, a maugrat der amilhorament des modèrnes comunicacions. Ar èst, eth pòrt dera Bonaigua (2072 m.) qu'ei eth passatge tradicionau per a on ua rota zigzaganta amie denquiara comarca catalana deth Palhars Sobirà. Peth sud, se dauric en 1948 eth tunèu de Vielha, qu'arrecep eth nòm deth caplòc d'Aran (v. era seccion 3) e comunique damb era Ribagòrça, comarca istorica arreatida entre Catalonha e Aragon. Andús passatges, soent barradi pes nheuades, suspassen eth Pirenèu de cap a tèrres de lengua catalana. Ath sud-oèst que i a, sense comunicacion per rota, era vath de Benasc (en Aragon), qu'era sua modalitat romanica –eth benasqués– se tròbe a mitat deth camin entre eth catalan e er aragonés.

S'era Val d'Aran ei lingüisticaments occitana e ei plaçada deth costat pirenenç septentrionau, dehòra dera Peninsula, ¿com s'explique era sua apartiença politica a Espanha e (ath sòn laguens) era sua adscripcion administrativa a Catalonha? Que cau anar a cercar era arrespona ena istòria. En aqueth temps, peth sègle XIII, aquest airau de frontèra qu'ère objècte de disputa entre eth Reiaume de França e era Corona catalanoaragonesa. En 1312 un istoric plebiscit realizat entre era gent d'Aran determinèc era sua vinculacion ad aquera Corona de tèrres peninsulares, que damb eth pas des sègles venguec integrada en Espanha.⁶ Actuauments, era Val d'Aran constituís ua comarca damb personalitat especifica en cornèr nòrd-occidentau de Catalonha, enes limites damb era Gasconha d'administracion francesa e Aragon, ja en Espanha. De 1833 que ven era division administrativa d'Espanha en províncies. Catalonha qu'ei formada per quate províncies. Ua que n'ei Lhèida (*Lleida* en catalan), qu'ei aquera que i aparten era comarca aranosa.

Per un aute costat, qu'ei plan coneguda en espaci romanica d'Euròpa era coïncidència entre airaus lingüistics e divisions eclesiastiques tradicionaus. Qu'ei quauquarren que pòt èster aplicat ara istòria dera Val d'Aran. Pendent sègles qu'apartenguec ara diocèsi de Comenge, estienguda Garona enjós pera vesia Gasconha francesa. Mès en an 1803 que passèc a èster adscrita ara d'Urgel, qu'aucupe ua bèra partida dera província de Lhèida, en nòrd-oèst de Catalonha. E ad aquera demarcacion lheidatana que contunhe vinculada eclesiasticaments enes nòsti dies.⁷

⁵ Peninsula Iberica, delimitada geograficaments pera Mar Mediterranenca, er Ocean Atlantic e era cadea pirenenca. Qu'ei aguesta darrèra que la dessepare deth rèste deth continent europèu.

⁶ Que trèigui aquest parelh d'apunts der obratge de Viaut (1987: 36-38 e pagines següentes).

⁷ Entara adscripcion diocesana dera Val d'Aran, que hèsqui un aute còp remission a Viaut (1987: 40-42).

2. Aran / Era Val d'Aran, nòms deth territòri. Aranés, etiqueta populara entara lengua autoctòna e era gent dera Val.

Aran,⁸ solet, que se serie aperada ancianaments era Val, talaments coma hèr a vier eth nòm dera ancestrau institucion que la govèrne, eth Conselh Generau d'Aran (v. era seccion 8).

Aquera e d'autes zònes dera cadea pirenenca, d'accès malaisit, que conegueren ua romanizacion plan tardiua. Ben entrat er Atge Miejan, que se parlaue encara basque ena nòsta vath, d'a on desapareguec dempús d'ua etapa de bilingüisme bascoromanica. Donques ben, d'aqueth temps qu'auem eiretat eth toponim *Aran*. Mot que significuèc en aqueth estrat basque (e que contunhe a significar en basque de uè) precisaments «vath». Dempús dera desaparicion deth basque en aquera partida deth Pirenèu, *Aran* qu'aurie deishat d'èster comprensible entàs abitants dera Val, e sense dobte que siguec per aquerò qu'ajustèren eth complement d'un mot romanic transparent coma *valh* (deth latin VALLE), de genre femenin. Atau qu'ei qu'era *Val d'Aran* (damb er article femenin *era*) qu'arrespon a dus estrats successius ena designacion d'un madeish concèpte. Casi similars de «tautologia» en toponimia o toponims tautologics se dan ena Peninsula Iberica, coma en *El Puente de Alcántara*, qu'eth sòn segon element (*Alcántara*) ven d'ua anciana forma araba que significuèc «eth pònt».

Mès *Val* non ei cap avient damb era fonetica istorica der occitan aranés. A compdar d'ua forma latina damb -LL- intervocalica e -E finau, que demorariem ua pèrta dera vocau e evolucion consonantica a [t] o [tʃ] (v. era seccion 5): alavetz *vath*, d'acòrd damb era grafia normativa (v. era seccion 7). Que se pronóncie *Val* en rapòrt ar ensemble d'Aran, qu'ei, segon Coromines (1990: 314), pr'amor qu'aquera forma ven deth catalan. Era version catalana deth toponim qu'ei *La Vall d'Aran*, e en aquesta denominacion reforçada [ʎ] finau de sillaba se serie despalatalizat per fonetica sintactica: *Era Valh d'Aran* > *Era Val d'Aran* ([ʎ] > [l]).

Era etiqueta que s'aplique popularaments tant ara lengua autoctòna coma ara gent dera comarca qu'ei eth derivat d'Aran *aranés*, qu'en aranés s'escriu coma en castelhan, e coma en castelhan a emplecs substantius e adjectius: *aranés*, *-a*; en plurau, *aranesi* e *araneses*.⁹

3. Configuracion geografica e division administrativa dera Val. Terçons e sesterçons. Municipis.¹⁰

Er arriu Garona que constituís er èish fluviau e vitau dera Val d'Aran. Que va de sud-èst a nòrd-oèst. Qu'amasse aigües de (quasi) tota era comarca,¹¹ e enes sòns bòrds se i son establides es poblacions mès importantes, coma Salardú, eth caplòc Vielha, o Bossòst. En èster un territòri pirenenç, era diferéncia de nautada entre eth punt mès naut (eth cap deth Bessibèrri, a 3015 mètres) e eth mès baish (Pònt d'Arrei, ath cant dera frontèra damb França, sonque a 600) qu'ei plan considerabla, pr'amor qu'entre un e er

⁸ Escrit *Aran*, sense cap d'accent grafic, en aranés. *Arán* segon era normativa deth castelhan.

⁹ Sus era formacion des pluraus en aranés, veiguetz era seccion 5.

¹⁰ Veiguetz es cartes 2, 3 e 4.

¹¹ Que meti entre parentèsis «quasi» pr'amor que bères partides periferiques dera comarca qu'apartien a arribères fluviaus de comarques vesies, coma eth Palhars Sobirà o era Ribagòrça. En tèrmes orografics, aqueres partides periferiques non contribuïssen ara «arribèra de Garona», mès per aquerò non deïshen pas de hèr partida dera comarca administrativa dera Val d'Aran.

aute non s'escolen qu'ua trentea de quilomètres en linha rècta. Era estienguda d'Aran qu'ei apuprès de 620 qm².

Garòs, Vielha e Bossòst que constituïen ath principi es tres *terçons* d'Aran, que venguïen a coïncidir respectivaments damb es zònes nauta, miejana e baisha. *Terçons* que se subdividiren dempús en *sesterçons* (siesaus parts): eth Pujòlo e eth d'Arties e Garòs entà Naut Aran; Castièro e Marcatosa tà Mijaran; Lairissa e es Quate Lòcs tà Baish Aran.¹² Totun, eth nòm generic e popular d'aqueres sies parcèlles istoriques d'Aran, mès que non pas *sesterçons*, qu'ei eth de *terçons*, encara que ja non corresponguen, coma originàriaments, a tresaus parts dera Val. Aqueri (*ses*)*terçons* constituïssen era basa territoriau entà establir es arrepresentants deth Conselh Generau d'Aran, anciana institucion abolida en 1834 e tornada a instaurar en 1991.

Es mès de trenta localitats araneses (bères ues ja despoblades) se son fin finau agropades en nau municipis d'extensions cambiantes. Que n'i a dus que corresponen as partides superiora e miejana dera Val: *Naut Aran* qu'a coma centre Salardú; *Vielha e Mijaran* qu'acuelh coma nuclèu eth caplòc dera comarca, Vielha, e amasse ath sòn nòm eth de *Mijaran*, toponim popular e ancian que hè precisaments rapòrt ad aquera partida «miejana» d'Aran. Es auti sèt municipis, fòrça mès petits, son lotjadi ena partida restanta, era partida baisha dera Val: es Bòrdes, Vilamòs, Arres, Bossòst, Les, Bausen e Canejan.

4. Era poblacion aranesa. Evolucion demografica des darrèrs decènnis. Incidència deth torisme ena vida d'Aran

Segon es prumèrs resultats deth darrèr cens realizat en Espanha, deth 2001,¹³ era poblacion de dus ans e mès ena Val d'Aran qu'ère alavets de 7551 abitants.¹⁴ Un shinhau mès dera mitat, concentradi en municipi centrau de *Vielha e Mijaran* (3945). Eth de *Naut Aran* que n'auie 1420. E des auti, toti per dejós deth milèr d'abitants, aqueth que mès s'apropau ad aquera chifra qu'ère eth de Bossòst (damb 943), seguit de Les (damb 682). Quauqui municipis superauen de pòc era centea (Vilamòs, 136; Canejan, 109), e un parelh i demorauen fòrça per dejós (Arres, 57; Bausen, 53).

De hèt, que son nombroses es localitats petites d'Aran, damb ben pòca poblacion (detzees de persones) o madeish despoblades, mès ena sua mès grana partida non an cap d'autonomia municipau. Que son agregades a municipis mès gròssi, sustot as de Naut Aran e Vielha e Mijaran. Es localitats damb mès vida e dinamisme que son per aguest orde Vielha (eth caplòc, ath bèth miei), Salardú (ena partida nauta), Bossòst e Les (ena baisha).

Que se manten en ensemble dera poblacion aranesa era tendéncia ara auça que ja s'anaue constatant enes darrèrs decènnis deth sègle passat. Segon es donades der *Institut d'Estadística de Catalunya* [<http://www.idescat.es>], elaboradi per Huguet *et alii* (1999-

¹² A propòsit d'aquerò, dus des nòms d'aqueri *terçons*, Pujòlo e Castièro, revelen trèts lingüistics que non son pròpris der aranés actuaü, mès d'un tipe romanico plan segur que prèvi. Andús toponims que presenten -o finau a compdar de -U latina (PODIOLU, CASTELLU); e eth segon, a mès, diftongason en -ie- (coma en vielh *castiello* castelhan; ué *castillo*), en tot qu'er aranés a eth mot *castèth* (veiguetz era seccion 5). Sus era existéncia d'aqueres formes fossiles dera toponimia aranesa que hèsqüi remission a Coromines (1990: 55).

¹³ Resultats que prengui de Capellades (2003).

¹⁴ E era poblacion absoluta, de 7938 abitants, segon er *Institut d'Estadística de Catalunya*: <http://www.idescat.es>.

2000: 82) e corresponenti a poblacion de toti es atges, era aumentacion per lustres, de 1981 a 1986, se concrète enes chifres següentes: 5285 (an 1981), 6034 (an 1986), 6184 (an 1991) e 7130 (an 1996). En çò que tanh ara sua arreparticion per municipis (Huguet *et alii*, 1999-2000: 81), cau destacar er ascens demografic de Vielha e Mijaran, qu'entre 1986 e 1996 depassèc eth 50% deth totau aranés: 2969 (49,20% en 1986), 3109 (50,27% en 1991), 3692 (51,78% en 1996).

Sense dopte aquera aumentacion generau, e particularaments eth deth centre dera Val, qu'ei deguda en bona mesura ara immigracion arribada entà curbir es demandes deth torisme. Ena partida nauta d'Aran s'ei construïda ua des estacions d'esquí mès freqüentades deth Pirenèu. Que i arribaue cada an, pendent es vacances de Nadau a Cap d'An, era familha arreiau espanhòla e destacats arrepresentants dera classa politica espanhòla e catalana. Torisme d'iuèrn, mès tanben d'estiu, qu'a hèt a arremodelar era fisionomia socioeconomica dera Val. Atau, eth substrat tradicionau tengut en ua economia agricòla de subsistència qu'a anat deishant pas a activitats enquadrades basicaments en sector des servicis. Familhas dedicades ath bestiar e ara tèrra qu'an deishat vaques, peishius, camps, e se dediquen ara a trabalhar (o madeish a arregentar-les) en otèls, campatges, cases de torisme rurau o estacions d'esquí. Entà auer tota aquera infraestructura qu'a calgut man d'òbra non qualificada, que s'ei aprovisionada d'immigrants de diuersi endrets d'Espanha. E en es darrèrs tempsi que s'incremente claraments era afluència d'immigracion venguda d'auti païsi deth mon.

Entà conéisher era proviença des immigrants, es naus «aranesi», son reveladores es donades sus er «endret de neishença» des darrèrs censi. Sus eth totau de poblacion de dus ans o mès en 2001 (7551 abitants), non arriben ara mitat (3238) es que son nescudi ena Val d'Aran (Capellades, 2003). Es chifres des nescudi dehòra son es següentes: en Catalonha, 1805; en rèste d'Espanha, 2023; en d'auti endrets deth mon, 485. Que cau tier en compde que, des 98 nescudi en estrangèr segon eth cens de 1981, era mès gròssa partida (89) provenguie de França (Climent, 1986: 38), çò que se pòt arrasonar peth vesiatge. Per contra, ué, quin ser que sigue de dimenge, que n'i a pro de dar un torn peth centre de Vielha entà veir gents de races, lengües e proviencas plan diuerses. Tot aquerò, coma ei logic, qu'aurà repercussions sus era coneishença e er usatge der aranés (v. era seccion 9).

5. Caracterizacion lingüistica somària

Que seguisqui era caracterizacion de Lamuela (1987: 124-126), jos er epigrafi qu'aguest autor intitule (en catalan) *Occitanitat de l'aranés*.

Coma s'ei ja arremarcat (seccion 1), er aranés qu'ei ua subvarietat deth gascon, qu'en ensemble occitan destaque dempús de tempsi ancians pera sua singularitat evolutiva. Que son gascons es trèts que nomenti ara seguida:

a) Eth passatge de F- inicialu latina a *h*- aspirada, que se manten de manèra generau en gascon e de manèra residuau ena partida baisha dera Val d'Aran (Canejan, Bausen), enes entorns dera frontèra interestatau. Per contra, qu'ei desapareguda en rèste d'Aran, en tot auer seguit un procès semblant ath deth castelhan. Per exemple, lat. FILIU > *hilih* (en cast. *hijo*).

b) Era queiguda de -N- intervocalica (lat. FARINA > *haria*), que mos hè a brembar eth tractament analògue des vielhi latinismes deth basque (*koroa* < CORONA, *katea* < CATENA).

c) Era aparicion d'ua *a-* (protetica) deuant *r-* inicial: *arròda* < ROTA, *arriu* < RIVU.

d) Era evolucion de -LL- latin a [t] o [tʃ] (segon es paraules araneses e es varietats dera Val) quan se produís a mès era pèrta dera vocau següenta. Qu'ei eth cas de *eth castèth* < ILLU CASTELLU («lo castèl»). Evolucion qu'amie a -*r-* quan se manten en contèxte intervocalic ena forma resultanta: atau, en article *era* (<ILLA) de *era Val d'Aran* (v. era seccion 2).

Entre es trèts occitans d'extension generau, que cau destacar era prononciacion anteriora de *u* (*lua*), talaments coma en francés *lune*, e era prononciacion coma [u] dera *o* barrada deth protoromanic e der occitan ancian: *pòth* «gal» ([put] o [putʃ]). Comparatz-ac damb eth catalan *poll/pollastre* o damb eth *pollo* castelhan; toti que gessen deth lat. PŪLLU.

Er aranés que partatge caracteristiques damb eth gascon mès propèr dera zòna de Comenge. Çò qu'ei significatiu, se tiem en compde era adscripcion tradicionau dera Val d'Aran ara diocèsi comengesa (v. era seccion 1). Per exemple, es plurals masculins en -*i* d'ua seguida de pronòms, adjectius e substantius (*toti es bòsqui aranesi*, «totes los bòsques araneses»). Tanben eth passatge a *e* des *aa* atònes finaus seguides de consonanta (damb repercussion ena morfologia verbau e nominau): *cantes*, *canten* (2a. e 6au. personas deth vèrb), *araneses* (plurau femenin); en plaça de *cantas*, *cantan* e *aranesas*. Trèt qu'amasse eth comengés e er aranés damb eth catalan.

Es sègles de coabitacion der aranés damb eth catalan e er espanhòu qu'arrasonen era influéncia d'aqueres dues lengües: era preséncia de catalanisms e castelhanisms tradicionaus ena Val.¹⁵ Entre aqueri, formes coma *veu* e *creu*, en plaça des ancians tèrmes autoctònes *votz* e *crotz*. Entre es castelhanisms, *límpio* e *vasso*. Formes pro arraïtzades que i cau ajustar enes darrèrs tempsi naus ispanisms (v. era seccion 10). E tanben que i a gallicismes (*pompièr*; o tanben *caièr*, «quadèrn»), producte deth vesiatge damb França, mès non son cap tan nombrosi coma es der occitan que demore en administracion francesa. Pas sonque eth lexic, mès tanben d'auti nivèus dera lengua, coma era entonacion, era fonetica o era sintaxi, son estadi influenciats pes idiòmes d'un e d'autè costat dera frontèra politica. Atau, eth gascon dera Gasconha francesa que semble cada còp mès ath francés, en tot qu'eth dera Val d'Aran ven cada còp mès espanhòu o "ispanic".¹⁶

Ena variacion intèrna des parlars aranesi, ací non me i aucupi mès. Que hèsqi remission a Carrera (2003) entà ua aproximacion actualizada des varietats geografiques der occitan d'Aran.

¹⁵ Que contunhi damb Lamuela (1987: 126-128), jos eth sòn epigrafi *Efectes lingüístics de la història aranesa*.

¹⁶ Que balhi a «ispanic» un sens ample, qu'engloba eth catalan dera Catalonha «espanhòla». Tenguetz en compde qu'eth catalan se parle tanben coma lengua autoctòna en territòri politic de França (dempús deth Tractat deth Pirenèu, 1659), e aqui qu'a arrecebut era influéncia dera lengua dominant, eth francés.

6. Eth quadre legau en Espanha (era Constitucion de 1978) e Catalonha (ara seguida der Estatut d'Autonomia, 1979).¹⁷ Era cooficialitat der aranés (Lei de Regim Especiau, 1990)

Dempús dera dictadura franquista (1936-1975), era transicion politica en Espanha qu'amièc denquiara consecucion democratica dera Constitucion de 1978 e era arreconeishença posteriora dera pluralitat lingüistica e culturau deth país. Er article 3 dera Constitucion, taments arreatut, en punt 1, que hè rapòrt ath *castelhan*¹⁸ coma «lengua espanhòla oficiau der estat»,¹⁹ e en punt 2, a «es restantes lengües espanhòles»²⁰ (sense identificar ne nomenar-ne cap),²¹ que «seràn tanben oficiaus enes respectives Comunitats Autonòmes d'acòrd damb es sòns Estatuts».²² Donc, que dèishe era pòrta dubèrta ara futura legislacion de cada autonomia. E se «lengües espanhòles» constituís ua formulacion ben indefinida, non n'ei cap mens qu'era de «es dièrses modalitats lingüistiques d'Espanha [...]», «patrimòni culturau que serà objècte d'especiau respècte e proteccion» segon eth punt 3 der article.²³

Er Estatut d'Autonomia de Catalonha (1979) que dispòse qu'era lengua pròpria de Catalonha qu'ei eth catalan (article 3, punt 1), qu'ei oficiau en aqueth territòri amassa damb eth castelhan (art. 3, punt 2). Diferent qu'ei eth tracte que dispense ar aranés. Segon eth punt 4 deth madeish article: «La parla aranesa serà objecte d'ensenyament i d'especial respècte i protecció». Constatatz eth mimetisme en rapòrt ath punt 3 der article constitucionau en çò que tòque a expectatives de «especiau respècte e proteccion». Er article 3, punt 4, der Estatut anonciaue a mèns ensenhament. Mès non garantie pas era (co)oficialitat der aranés ena Val d'Aran amassa damb eth catalan e eth castelhan.

Quate ans dempús dera entrada en vigor der Estatut d'Autonomia, era subseqüenta Lei de Normalizacion Lingüistica (abriu de 1983) que desvolopau de manèra fòrça mèns generosa ua seguida de punts que calie que qu'amièssen denquiara normalizacion der aranés. Mès aquerò sense mencion explicita dera sua oficialitat (sonque de forma indirècta, en punt 3 der article) ne dera sua filiacion coma varietat lingüistica der occitan. Liejam es 6 punts deth corresponent article 28.

1. Er aranés qu'ei era lengua pròpria dera Val d'Aran. Es aranesi qu'an eth dret de coneisher-le e a exprimir-s'i, enes relacions e es actes publics laguens d'aguest territòri.

2. Era *Generalitat*,²⁴ amassa damb es institucions araneses, cau que prengue es mesures de besonh entà garantir era coneishença e er usatge fòrmau der aranés ena Val d'Aran e tà posсар era sua normalizacion.

3. Es toponims dera Val d'Aran qu'an coma forma oficiau era aranesa.

¹⁷ Marc legau en Espanha e Catalonha que hèsqui remission a Siguan (1992: 74-106), jos er epigراف *La nueva situacion. Panorama de conjunto*.

¹⁸ *Castellano*, en originau.

¹⁹ «Lengua española oficial del estado», en originau.

²⁰ «Las demás lenguas españolas», en originau.

²¹ Lengües «espanhòles» que me semble mèns apropiat d'identificar-les coma «d'Espanha», en tot sauvar er adjectiu *espanhòu/-la* sonque tara lengua espanhòla o castelhana.

²² En originau, «serán también oficiales en las respectivas Comunidades Autónomas de acuerdo con sus Estatutos».

²³ En originau, «las distintas modalidades lingüísticas de España [...]», «patrimonio cultural que será objeto de especial respeto y protección».

²⁴ Institucion d'autogovèrn de Catalonha.

4. Eth Conselh Executiu cau que proporcione es miejans que garantisquen er ensenhament e er usatge der aranés enes centres escolars dera Val d'Aran.

5. Eth Conselh Executiu cau que prengue es mesures de besonh entà qu'er aranés sigue utilizat enes miejans de comunicacion sociau ena Val d'Aran.

6. Quina reglamentacion que sigue sus us lingüistic resultant d'aguesta Lei cau que tengue en compde er usatge der aranés ena Val d'Aran.

Era declaracion explicita d'oficialitat e era arreconeishença dera filiacion occitana der aranés son dues avançades destacables dera Lei 16/1990, de 13 de junhsèga, sus eth Regim Especiau dera Val d'Aran, promulgada en quadre d'un Estatut Especiau d'Aran.²⁵ Era «Lei d'Aran» (coma ei tanben coneguda popularaments), en article 2 (punt 1), que dispòse: «Er aranés, varietat dera lengua occitana e pròpria d'Aran, ei oficiau ena Val d'Aran. Tanben ne son eth catalan e eth castelhan, d'acòrd tamb er article 3 der Estatut d'Autonomia de Catalonha». Dempús d'alavetz era Val d'Aran qu'ei eth solet endret oficiauments trilingüe d'Espanha. Eth punt 2 d'aqueth madeish article 2 qu'establís que cau garantir er usatge der aranés tant en sistèma educatiu coma ena activitat dera Administracion dera Generalitat de Catalonha e des miejans depenenti dera CCRTV (Corporacion Catalana de Ràdio e Television) ena Val d'Aran. Eth punt 3 que se referís ath besonh de garantir era coneishença e era normalizacion der aranés.

Era mès recenta Lei de Politica Lingüistica (de Catalonha), promulgada a començament de 1998,²⁶ ven a ratificar en article 7 (*Reconeixement i protecció de l'aranès*) aquera auta Lei de Regim Especiau d'Aran. Que conten tanben normes especificques sus era oficialitat des toponims ena version autoctòna aranesa, atau coma sus era promocion dera lengua en ensenhament, es miejans de comunicacion e es indústries socioculturaus, o era activitat socioeconomica.²⁷

7. Eth consensus normatiu, era via arreintegradora occitanogasca (Normes Ortografiques der aranés, 1982, 1999)

Aprovada ja era Constitucion (1978), e tanben en vigor er Estatut catalan (dempús de 1979), a començament des annades 80 que i auie aumens quate directritz ortografiques entà escriuer er aranés.²⁸ Qu'en destaquí: (a) era d'orientacion felibrenca,²⁹ d'influència francesa, seguida per Mossén Condò Sambeat (1867-1919; poèta aranés, autor de *Era isla des diamants. En gascon dera Bal d'Aran*, 1981);³⁰ (b) era tenguda ena der Institut d'Estudis Occians (IEO) entar occitan comun e, particularaments, ena sua aplicacion ath gascon (de 1952).

²⁵ Estatut especiau qu'amiarà er an següent (1991) era arreinstauracion deth Conselh Generau d'Aran e dera figura deth sindic (coma president deth Conselh).

²⁶ *Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüistica*, qu'ei coma se la coneish oficiauments en catalan.

²⁷ Entà ua vision de conjunt deth quadre juridic der aranés, dera Constitucion espanhòla (1978) ad aquera Lei de Política Lingüistica (1998), que hèsqui remission a Simó (1999).

²⁸ Veiguetz es detalhs en Sarpoulet (1985).

²⁹ *Felibrenc* qu'ei adjectiu gescut de *felibre*, coma s'aperaue as escrivans e seguidors deth *Felibritge*, associacion creada en Provença (region sud-orientau d'Occitània) er an 1854.

³⁰ Condò (1981): que s'agís evidentaments d'un amàs postum. Arremarcatz en titre er usatge des grafies de *gascon* e *Bal*.

Un tipe de grafia, aquera darrèra, que se cercaue d'arrefirmar eth caractèr occitan³¹ e gascon³² der aranés, sense deishar de hèr atencion a quaqu'ues des sues peculiaritats. A compdar d'ua collaboracion iniciáu entre Frederic Vergés (aranés, professor d'ensenhament miejan) e Xavier Lamuela (romanista catalan) que se formèc ua comission entara normalizacion ortografica der aranés. Integrada, entre d'auti, per especialistes en occitan, filològues catalans e escrivans aranesi, aquera comission s'amassèc per prumèr còp en 1981, e dempús d'un an de trabalh que dèc ara imprimeria eth tèxte provisionau d'ues *Nòrmes ortogràfiques der aranés* (1982). Eth hèt d'arténher aqueth resultat non siguec precisaments aisit.³³ Que i aguec friccions, sectors dera societat aranesa que se mostrèren pas d'acòrd damb aquera ortografia d'orientacion occitana. Mès, a maugrat d'aquerò, aquera propòsta normativa que siguec oficializada pera Generalitat de Catalonha en gèr de 1983, un shinhau abans que se promulgùesse era Lei de Normalizacion Lingüística (d'abriu de 1983, v. era seccion anteriora). Mès de quinze ans dempús, eth 5 d'octobre de 1999, en un plen deth Conselh Generau d'Aran s'aprovèc eth tèxte definitiu damb lhèus modificacion (que curiosaments se ven en madeish titre dera corresponenta publicacion): *Normes ortogràfiques der Aranés* (1999).

Per aqueres normes ortografiques que se regissen es usi oficials (er ensenhament e era administracion, per exemple) ena Val d'Aran. Mès encara non se son fixadi de manèra definitiva ne era morfosintaxi ne eth lexic. Que manque un diccionari normatiu, e en tot qu'ei absent qu'ei utile de tier eth *Petit Diccionari* quadrilingüe de Vergés (1991; arreeditat en 1996 e 2000). Tanplan que manque ua gramatica de conjunt. Dilhèu entà paliar aquera mancança, eth *Departament de Lingüística deth Conselh Generau d'Aran*, seccion creada en 2003, qu'anóncie ua seguida de quadèrns orientatius sus diuèrsi aspèctes dera morfosintaxi, lexic o fraseologia der aranés. Eth prumèr dera seguida que se titole *Era formacion deth femenin* (2003; 21 pàgines). Darrèraments, ath delà, que siguec presentat ena Val d'Aran eth projècte d'ua gramatica «arreintegracionista» que permete de deishar d'isolar Aran des zònes gascones vesies.³⁴ Sense dobte que i a encara camin entara complèta normativizacion der aranés.

8. Era promocion institucional der aranés. Produccion editoriau. Ensenhament ena escola. Mieians de comunicacion. Us ena litúrgia

Era Lei de Regim Especial de 1990 (v. era seccion 6) qu'autrege ath Conselh Generau d'Aran competéncias en matèria de politica lingüística e educativa. Era ancestrau institucion, recuperada en 1991, que govèrne era vida dera Val en ua sòrta de «miniautonomia» enquadrada ath laguens d'ua Autonomia mès grana (era de Catalonha). Er article 20, punt 2, d'aquera «Lei d'Aran» que ditz atau:

Eth Conselh Generau a competéncia plena [sic] en tot aquerò que hè ath **foment e ensenhament** der aranés e dera sua cultura, cossent damb es normes de caractèr generau vigentes en tota Catalonha en camp dera politica lingüística e educatiua [sic].³⁵ [es caractèrs grassis que son mèns]

³¹ Atau, ena transcripcion des consonantes palataus de *palha* e *vinha*.

³² Talaments coma ena grafia de *eth castèth* (v. era seccion 5).

³³ Sus eth camin e es dificultats que precediren ad aqueth consensus normatiu, que vau eth còp de lièger era cronica de Viaut (1987: 101-110). Sus bères reaccions advèrses ara seguida dera oficializacion des normes, veiguetz tanplan Viaut (1987: 122-125) e Lamuela (1987: 166-171).

³⁴ En aqueth projècte que i trabalhen actuauments es professors Aitor Carrera, de Lhèida, e Joan Pau Ferré, d'Aurinhac.

³⁵ Que transcriui a compdar de Simó (1999: 23).

D'acòrd damb aquera letra legau, que se cree en 1996, ath laguens deth Conselh Generau, era Oficina de Foment e Ensenhament der Aranés (OFEA).³⁶ Dirigida per un coordinador, Jusèp Loís Sans Socasau, era Oficina que s'aucepe, entre d'outes missions, dera resolucio de consultes lingüísticas, era correccion e traduccio de tèxtes, o era organizacion de còrsi d'aranés. Era OFEA que contunhe eth prètzhet de dinamizacio social der aranés amiada prèviament (1986-1996) peth Centre de Normalizacio Lingüística dera Val d'Aran (CNLVA). A part d'aquerò, ena administracio (Conselh Generau, ajuntaments) que s'emplegue er aranés ena documentacio intèrna e enes comunicacions damb es ciutadans. Tanplan en panelatge viari.³⁷

A compdar dera oficializacio (1983) des *Nòrmes ortogràfiques* (de 1982), era produccio editoriau en aranés normatiu qu'a anat creishent e corbint airaus coma eth dera provision de recorsi didactics entar ensenhament ena escòla, era literatura infantila o era divulgacio istorica e culturau. Ua seleccion de titres a partir deth *Catàleg de publicacions en aranés* (Conselh Generau d'Aran, 2000) que mos pòt ajudar a auer ua idèa de bères ues des linhas seguides ena promocio social dera lengua: *Formularis administratius* (1989), *Vacances en aranés* (1990), *Er aranés, leis e estudis* (1998), *Lexic de relacions laboraus* (1999), *Vocabulari de restaurants* (2000).

En çò que hè ara preséncia der aranés ena escòla: en 1983 que se comencèren a organizar còrsi de reciclatge entà professors. En 1998 que s'inicièc era escolarizacio en aranés des mès petits (era escòla mairau) en caplòc, Vielha. Actuauments, er aranés qu'ei era lengua de basa der aprenissatge des escolars dera Val entre es 3 e es 7 ans. En aguesta fasa que s'introduïssen tanben eth castelhan e eth catalan, en prumèr a nivèu orau (educacio infantila: 3 a 5 ans), dempús a nivèu escrit (cicle iniciu d'educacio primària: 6 a 7 ans). Es prumèrs libes de tèxte (6-7 ans) son en aranés. Per contra, era lengua que pèrd espaci en rapòrt ath catalan e ath castelhan a mesura que s'auance en cicles e atge des escolans. Entre es 8 e es 11 ans (cicle miejan e superior d'educacio primària) que s'impartissen es tres lengües oficiaus, que se tien a mès entà ensenhar diuèrses matèries. En cicle miejan (8-9 ans) que s'introduís era prumèra lengua estrangèra, que per arrasons de vesiatge geografic ei eth francés. En cicle superior (10-11 ans), era segona lengua estrangèra, er anglés. E damb aquerò non son arren mès que cinc es lengües deth curriculum escolar enquiar atge de 11 ans. Quauquarren impensable en d'auti endrets d'Espanha. Ena ESO (Ensenhament Segondari Obligatòri, de 12 a 16 ans) que i a dues ores setmanaus de lengua aranesa, que s'impartís coma matèria, mès eth rèste de matèries que s'ensenhe en castelhan o en catalan. E en Bachilherat, que non ei cap obligatòri (17 a 18 ans), er aranés que desapareish completaments, pr'amor qu'enes espròves de selectivitat (que se i regule er accés ara Universitat) non i a cap d'examen d'aquera matèria. Arribat er atge universitari, es estudiants non an cap d'aute arremèdi que gèsser d'Aran entà anar a corsar es estudis en Lhèida,³⁸ en Barcelona o en bèth aute centre urban, normauments en Catalonha.

³⁶ Era denominacion, efectivaments, que conten *oficina*, a maugrat que dilhèu aguesse estat melhor de causir *burèu*...

³⁷ Panelatge que respècte, coma ei logic, era normativa ortografica. Mès qu'ei encara possible de veir fòrça nòms de locaus particulars escrits en grafia non normativa. Quauqu'uns mantien panèus ancians, d'epòca prenortativa, que non s'an arribat a normalizar.

³⁸ A propòsit d'aquerò, ena Universitat de Lhèida que s'impartissen diuèrses matèries sus era lengua occitana. En ans anteriors, que i auie existit ua matèria sus sociolingüística occitana. Ué, que i a quate matèries centrades en estudi e er aprenissatge dera lengua occitana, çò que vò dider que quinsevolh estudiant dera Universitat de Lhèida qu'ac volgue hèr, pòt aquerir competéncia activa en occitan (madeish que pòt auer era arreceishença oficiau deth Conselh Generau d'Aran; aquerò qu'ei sustot destinat as estudiants dera Facultat de Sciéncias dera Educacio) o estudiar aquera lengua d'un punt

Er aranés enes miejans de comunicacion qu'a un espaci plan exigü. Ena ràdio, *Catalunya Informació* (de tot eth territòri de Catalonha) qu'aufrís, en desconnexion tara Val d'Aran, un espaci diari d'ua ora de durada titolat *Meddia Aranés* (de 12 a 13 or., e repeticion de 19 a 20 or.). De cobertura locau qu'ei ua auta ràdio, *Ona Aranesa*, damb musica e informacion en aranés, castelhan e catalan. Ena television, era cadea autonoma catalana TV3 qu'emèt en desconnexion entara Val d'Aran, laguens der espaci *Telenotícies Comarques*, un espaci d'informacions resumit setmanau: cada diuendre de 14,10 a 14,20 or. (sonque dètz menutes!). En publicacions periodiques (revistes, diaris), er aranés qu'a tanplan ua preséncia plan escassa. Enes darrèrs ans, qu'an agut ua vida mès o mens longa diuèrses revistes e brocadures de tipe locau. Ué que i contunhe a auer publicacions diuèrses: per exemple, era revista trimesadera *Auviatge*, editada peth Conselh Generau d'Aran dempús d'abriu de 2002. Per un aute costat, es diaris provinciaus de Lhèida qu'admeten articles d'opinion e letres en aranés. E eth diari *Avui*, editat en catalan en Barcelona, que contenguie cada dissabte un suplement setmanau en aranés titolat *Aué* [mot frair deth catalan *avui* e deth castelhan *hoy*]. Que visquec ua prumèra etapa deth 7 de març de 1998 ath 19 de junh de 1999, e qu'arreapareguec eth 9 de març de 2002 denquiath 28 de hereuèr de 2004. Que complic ua foncion divulgadora de çò d'aranés entre es lectors deth diari en Catalonha e a mès en d'auti païsi de lengua catalana (coma es Isles Balears o Valéncia), mès era sua publicacion que s'arturèc un aute còp dempús de quauque temps. Totun, era iniciativa mès importanta en çò que hè as publicacions que siguec *Eth Diari*, ua huelha d'informacion generalista que siguec publicada ena Val d'Aran pendent mès d'un an, cada dia, e a un prètz pro semblant as des diaris convencionaus.

Ena Glèisa, e particularaments en des usatges liturgics, er aranés qu'a ua preséncia simbolica. Er archiprestat dera Val d'Aran qu'aparten dempús d'un parellhat de sègles ara diocèsi catalana d'Urgelh (v. era seccion 1). En 2003, er archiprèste dera Val e arriCTOR de Vielha, Mossén Jusèp Amiell, qu'ère aranés e aranesoparlant. E ena comarca que i auie quate caperans, dus catalans e dus colombians, que sabien liéger er aranés mès non lo parlauen. Era majoritat des misses se celebrauen en castelhan o en catalan (idiòma que, segon es informacions de Mossén Amiell, coneishien plan es dus caperans d'origina colombiana). Non i auie qu'era missa deth ser de dimenge en Vielha, a cargue de Jusèp Amiell, que se celebraue en aranés. E de manèra ocasionau que se tenguie aquera lengua enes batialhes, enterraments o nòces de familhes araneses, atau coma en hèstes patronaus de pòbles petits dera Val. S'er aranés non auie ua preséncia mès grana ena litúrge, dilhèu qu'ère pr'amor dera competéncia lingüistica des quatre caperans non autoctònes. De tota manèra, Mossén Jusèp Amiell me condaue qu'eth dimenge enes pòbles mès grani, i auie fôrça toristes e gent de passatge qu'anaue tà missa. E per deferéncia ad aquera gent «de dehòra» s'emplegaue eth catalan o eth castelhan.

9. Coneishença e us der aranés, segon enquestes e censi lingüistics, entre 1984 e 2001

Que me tengui entad aguesta seccion en dus tipos de hònt. Per un costat, ena comparason entre un parell d'enquestes sus era coneishença e er us der aranés, de 1984 (Climent, 1986) e der an 2000 (Suïls/Huguet/Lapresta, 2001). Per un aute, en donades lingüistiques obtengudes a compdar des censi de 1991 (Reixach, 1997), 1996 (Vila, 2000) e 2001 (Capellades, 2003).

d'enguarda scientific (estudiants dera Facultat de Letres e, especificaments, de Filologia Catalana), en un itinerari que some 24 credits academics.

Er article de Suïls *et alii* (2001) que constituís ua sintèsi de cèrt trabalh inedit realizat per ua equipa dera Universitat de Lhèida (Huguet *et alii*, 1999-2000). Er article en qüestion se titole «Una enquesta de coneixement i ús de les llengües a la Vall d'Aran. La situació l'any 2000 i el 1984». En brèu espaci de cinc pagines qu'aufrís bères uns des donades mès relheuantes obtengudes en ua enquesta realizada ena Val d'Aran er an 2000, ath madeish temps que compare es sòns resultats damb es obtenguts en 1984 per Climent (1986) en ua auta enquesta des madeishes caracteristiques. A compdar dera comparason entre andues recèrques se mos mòstre era evolucion en grade de competéncia lingüistica declarada, en aranés, entre era poblacion dera Val, atau coma ena freqüéncia e enes airaus d'us d'aquera lengua.

Precisaments entà hèr possibla aquera comparason Suïls *et alii* qu'apliquen un qüestionari damb es madeishi punts que Climent (1986) e hèn tanben rapòrt a variables coma eth municipi de residéncia, eth lòc de neishença, sèxe e atge.

Ua mòstra sus era evolucion dera coneishença der aranés ath long de quinze ans s'obten a partir dera taula comparativa qu'elabòren aqueri autors (Suïls *et alii*, 2001: 62). Que se i includissen donades des censi de 1991 e 1996:³⁹

	Que lo compren	Que lo parle	Que lo parle e que lo lieg	Que lo lieg	Que l'escriu
1984	93,13	79,19	24,61		8,96
1991	92,3	60,9		51	18,6
1996	90	64,9		59,3	25
2000	92,5	68,16	58,65		35,82

Arremarcatz eth creishement dera competéncia en lengua orau entre 1991 e 2000 («parle»), e era recuperacion d'ua partida deth percentatge perdut denquiara fin des annades 80. Segon çò qu'interpreten Suïls *et alii* (2001: 62), aquera recuperacion que va parallèla ara aumentacion d'aqueri que declaren que saben escriuer en aranés e cau que sigue atribuïda ara accion dera escòla. De tota manèra, en aqueri quinze ans que i a agut ua dauarada des que saben parlar que se place ath torn der 11%. Ua distribucion de donades de 1984 e 2000 per atges que mòstre qu'eth coneishement actiu orau («sonque lo parle») qu'ei mès naut coma mès grani son es enquestats.

Ua auta taula comparativa entre 1984 e 2000,⁴⁰ en rapòrt damb es airaus d'us, que revele ua dauarada generau d'ath torn deth 20%: de 58% a 36% (en casa); de 60,4% a 42% (damb es vesins); de 60,1% a 36% (en bar, en mercat). En Climent (1986), non i a cap donades sus es usatges en trabalh; es corresponenti ar an 2000 son deth 22,5%.

³⁹ Taula qu'arrepròduís tanben Etxebarria (2002: 309). A propòsit, aquera autora que seguís en sòn capítre divulgatiu sus er aranés (pagines 208-311) eth contengut der article de Suïls *et alii* (2001). Comparatz es donades d'aquera taula damb es prumèrs resultats deth cens de 2001 (Capellades, 2003). Segon aguesta hònt, sus era coneishença der aranés entre era poblacion de dus o mès ans, que i a es següenti percentatges: 88,88 (que lo compren), 62,24 (que lo sap parlar), 58,44 (que lo sap liéger), 26,69 (que lo sap escriuer), 11,11 (non lo compren).

⁴⁰ Arreproduïda tanplan en Etxebarria (2002: 310).

Segon Suïls *et alii* (2001: 63-64), que cau relacionar aquera notabla dauarada damb era importanta aflluència d'immigrants en Aran enes darrèrs ans.

Que pòrti bères ues des conclusions d'aqueri autors. Er aranés qu'a ua preséncia precària en carrèr. Er emplec dehòra der entorn familhau e de contèxes estacadi ara administracion qu'ei dominat peth castelhan, especiauments entre es mès joeni. Per contra, eth coneishement dera lengua que s'ei beneficiat dera escolarizacion en aranés. Que i a, donc, ua ruptura entre eth grade de coneishement (naut) e eth grade d'emplec (fòrça mès baish) dera lengua autoctòna.

En ua linha similara que s'orienta era intepretacion de Vila (2000: 128) dempús de comparar donades des censi de 1991 e 1996. Entre aqueri cinc ans era Val d'Aran qu'a conegut dues tendéncies contradictòries. Per un costat, era politica de promocion der aranés qu'a agut er impacte demorat ena poblacion aranesa, de manèra que, en tèrmes absoluts, i auie mès gent que sabia parlar aranés en 1996 que cinc ans abans. Mès eth desenvolopament economic qu'a atrèt a gent de dehòra, qu'incrementa eth nombre d'aqueri que non comprenen er aranés. En aqueth sens qu'ei reveladora era taula de «Coneishement dera lengua segon eth lòc de naishement» en 1996 (Vila, 2000: 136).

	Val d'Aran	Catalonha, València e Balears	Rèste d'Espanha	Estrangèr	Totau
Que lo compren	97,0	91,5	77,8	78,7	90
Que lo parle	86,3	57,1	34,4	53,4	64,9
Que lo lieg	75,4	57	34	45,9	59,3
Que l'escriu	32,1	24,6	13	20,3	25

Aqueth madeish autor qu'elabòre donades de coneishement der aranés en 1996 per municipis.⁴¹ Non se constata guaires diferéncies entre es nau circoscripcions administratives. Vilamòs que constituís eth nuclèu mès deficitari. Bossòst, es Bòrdes e Canejan (es tres, en Baish Aran) qu'artenhen globauments es resultats maximals. Entre un e er aute extrèm, eth rèste de municipis que presente un *continuum* sense pujades e baishades notables.

Ua darrèra evidéncia que non i son de besonh estadistiques, qu'ei qu'eth grade de coneishement e us dera lengua autoctòna qu'ei manifestaments superiora ath der ensemble occitan de França.

⁴¹ Veiguetz era taula de Vila (2000: 130) e es d'Etxebarria (2002: 307-308); aguestes, tengudes tanben enes donades deth cens de 1996.

10. Contacte de lengües e multilingüisme. En guisa de conclusion

Quin tipe d'aranés se parle ué? Sense dobte ja non ei cap eth madeish que descriu Coromines (1990), e qu'aparten a un estrat lingüistic mès en acòrd damb era prumèra que non pas damb era segona mitat deth sègle XX.⁴² Es aranesi de ué qu'incorpòren ispanismes non tradicionaus (*pantalha, bolígraf*), en tot qu'es sòns vesins gascons an tendéncia a incorporar gallicismes (*ecran, stilò*). Per un aute costat, era abséncia de recorsi autoctònes entà un discors formau qu'amie ath recors as modèus der espanhòu o madeish deth catalan.

Eth multilingüisme dera Val que hè a vier era alternança de lengües ena conversacion, taments coma testimòni (en Suïls/Huguet, 2001: 154) quauqui membres dera organizacion *Joenessa d'Aran*.⁴³

Era interferéncia deth castelhan e deth catalan colloquiaus, sustot entre es mès joeni, qu'ei ara orde deth dia. Aqueth tipe d'aranés castelhanizat e catalanizat qu'ei eth que se pòt liéger en un parellat de mòstres de Suïls/Huguet (2001: 154-155) transcrites a partir d'ua conversacion radiofonica en programa *Meddia Aranés* (v. era seccion 8) e d'ua entrevista en carrèr.

En multilingüisme dera comunitat aranesa que cau pesar er estacament ara lengua ancestrau (er occitan aranés), mès tanben un esperit practic que pòrte a preferir er emplec deth castelhan o deth catalan (madeish deth francés) damb eth torisme e per deferéncia damb gent de passatge e es immigrats enes darrèrs ans. A mès, tanlèu que se ges deth microcòsmos aranés, que se hè de besonh d'utilizar aqueres autes lengües. Ara madeish era superviuença der occitan d'Aran non resulte cap concebible qu'en aqueth contèxte multilingüe e frontalèr. Deth grade de fidelitat ar aranés, coma signe d'identitat dera Val, que depenerà en bona part qu'aquera lengua sobrevisque entre es futurs hilhs d'Aran.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÉNCIA

ALIBERT, Louis (1966): *Dictionnaire occitan-français d'après les parlers languedociens*. Tolosa: Institut d'Etudes Occitanes.

CAPELLADES, Joaquim (2003): *Cens lingüistic de l'aranès. 2001. Primers resultats. Juliol 2003*. Còpia inedita distribuïda en junhsèga de 2003 per Institut d'Estadística de Catalunya.

⁴² «Although the importance of Coromines (1990) is unquestionable, it has been useful basically in an erudite context and to a lesser extent for a practical work of corpus planning. As a popular dictionary, it is impractical, and illustrates to what extent there has been a rupture between the context found by Coromines and the one that exists nowadays. For a normal speaker of Aranese, here would rarely be a necessity to use Coromines' dictionary because most of its lexical entries are practically 'extinct' in modern, everyday, use [...]» (Suïls/Huguet, 2001: 150). Que seguisqui ad aqueri autors ena mia seccion finau. En especiau es pagines 148-151 (*Aranese Occitan in Contact with other Languages*) y 154-158 (*Patterns of Language Use and Manifestations of Language Contact*). Totun, que semble mèslèu exagerada era afirmacion d'aqueri autors quan diden qu'er obratge de Coromines amasse mès que mès reliques deth passat.

⁴³ «[...] it is perfectly possible to conduct a conversation in two or three languages at the same time. One said 'I talk Castilian to my father and Aranese to my mother depending on who I'm looking while I'm talking' [...]» (Suïls/Huguet, 2001: 154).

CARRERA, Aitor (2003): «Una aproximació a les varietats geogràfiques de l'occità de la Vall d'Aran», en *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes. XLVI. Miscel·lània Joan Veny/2*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 43-66.

CLIMENT, Teresa (1986): *Realitat lingüística a la Val d'Aran*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

CONDO SAMBEAT, Moussen Jousèp (1981): *Era isla des diamants. En gascoun dera Bal d'Aran*. Sent Guironç: Bibliouteco dera 'Scolo deras Pirenéos.

COROMINES, Joan (1990): *El parlar de la Vall d'Aran. Gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascó*. Barcelona: Curial.

DRAE = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (2001): *Diccionario de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe (22au. edicion).

ETXEBARRIA, Maitena (2002): *La Diversidad de Lenguas en España*. Madrid: Espasa Calpe.

GARGALLO GIL, José Enrique (1999): «Unha encrucillada pirenaica: a variedade occitana do Val de Arán», en FERNÁNDEZ REI, Francisco / SANTAMARINA, Antón, *Estudios de Sociolingüística Románica. Linguas e variedades minorizadas*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, pp. 319-340.

HUGUET, Àngel / LAPRESTA, Cecilio / SERRA, Josep M. / SUÏLS, Jordi (1999-2000): *Coneixement i ús de l'occità a la Vall d'Aran. 1984-2000*. Institut d'Estudis Ilerdencs [traball inedit].

LAMUELA, Xavier (1987): *Català, occità, friülà: llengües subordinades i planificació lingüística*. Barcelona: Quaderns Crema. E sustot es partides titolades *La llengua de la Vall d'Aran* (pp. 121-130) e *El caràcter simbòlic de les convencions gràfiques i la identitat aranesa* (pp. 159-171).

Nòrmes ortogràfiques der aranés (1982) = COMISSION ENTAR ESTUDI DERA NORMATIUA LINGÜÍSTICA ARANESA (1982): *Nòrmes ortogràfiques der aranés. Tèxt provisional*. Barcelona: Departament de Cultura dera Generalitat de Catalonha.

Normes ortografiques der aranés (1999): *Normes ortografiques der Aranés. Tèxte aprovat en plen deth Conselh Generau d'Aran. 5 d'octobre de 1999*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.

REIXACH, M. (coord.) (1997): *El coneixement del català*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

SARPOULET, Jean-Marie (1985): «Quatre graphies pour une langue: description diachronique succincte des différentes graphies de l'aranais», en *Garona* 1, pp. 153-163.

SIGUAN, Miquel (1992): *España plurilingüe*. Madrid: Alianza Universidad.

SIMÓ SEVILLA, Vicent (1999): *Eth marc juridic der Aranés: Lengua pròpia e oficiau d'Aran*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.

SUÏLS, Jordi / HUGUET, Àngel (2001): «The Occitan Speech Community of the Aran Valley», en TURELL, M. Teresa, *Multilingualism in Spain*. Clevedon / Buffalo / Toronto / Sydney: Multilingual Matters.

SUÏLS SUBIRÀ, Jordi / HUGUET CANALÍS, Àngel / LAPRESTA ROY, Cecilio (2001): «Una enquesta de coneixement i ús de les llengües a la Vall d'Aran. La situació l'any 2000 i el 1984», en *Llengua i ús* 22, p. 61-65.

VERGÉS BARTAU, Frederic (1991): *Castelhan - Aranés (Occitan) - Catalan - Francés. Aranés (Occitan) - Castelhan - Catalan - Francés*. Vielha: Conselh Comarcau dera Val d'Aran.

VIAUT, Alain (1987): *L'occitan gascon en Catalogne espagnole: le Val d'Aran. Du vernaculaire au formel*. Talence: Maison des Sciences Humaines d'Aquitaine.

VILA I MORENO, F. Xavier (2000): «Les llengües a la Vall d'Aran», en FARRÀS, J. / TORRES, J. / VILA, F. X. (eds.), *El coneixement del català. 1996. Mapa sociolingüístic de Catalunya*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Mapa 1 (extraído de Siguan, 1992 : 342)

Carta 1(extracha de Siguan 1992 : 342)

Mapa 2 (extraído de un folleto del *Conselh Generau d'Aran*)

Carta 2 (extracha d'una brocadura dau *Conselh Generau d'Aran*)

Pòbles e terçons dera Val d'Aran

Mapa 3 (extraïdo de un folleto del *Conselh Generau d'Aran*)

Carta 3 (extracha d'una brocadura dau *Conselh Generau d'Aran*)

Mapa 4 (extraído de Climent, 1986 : 37)

Carta 4 (extracha de Climent 1986 : 37)

© *Linguistica Occitana* 5 (setembre de 2007) [www.revistadoc.org]

© José Enrique Gargallo Gil – 2007